

AIZANOI FINANCE REVIEW

ISSUE: 1 / 2023

www.aizanoifr.com

info@aizanoifr.com

KREDİ KARTI HARCAMALARININ İSTİHDAMA ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

THE IMPACT OF CREDIT CARD EXPENDITURES ON EMPLOYMENT: THE TURKEY EXAMPLE

Burak ŞAHAN*, Ferit KARAHAN**

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, buraaksahan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4876-1581

**Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, ferit.karahan@dpu.edu.tr, ORCID:0000-0002-9494-6029

MAKALE BİLGİSİ	ÖZ
<p>Gönderilme Tarihi 01.02.2023</p> <p>Revizyon Tarihi 10.03.2023</p> <p>Kabul Tarihi 25.03.2023</p> <p>Makale Kategorisi Araştırma Makalesi</p> <p>JEL Kodları A10 C01 D14</p>	<p>Çalışmanın amacı Türkiye’de aktif olarak kullanılan kredi kartlarından yapılan harcamaların istihdama olan etkisini incelenmektedir. Bu amaçla 2014:01 ile 2022:12 dönemini kapsayan aylık veriler kullanılarak 108 veri seti üzerinde çalışılmıştır. Analizde uzun dönemli ilişkiyi görebilmek için Johansen eşbütünleşme ilişkisi testini, nedensellik ilişkisini görebilmek için ise vektör hata düzeltme modeline bağlı Granger nedensellik ilişkisi testi kullanılmıştır. Bulgulara göre değişkenler arasında 2 adet uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu ve vektör hata düzeltme modeline bağlı olarak da iki yönlü nedensellik ilişkisinin ortaya çıktığı tespit edilmiştir.</p> <p>Anahtar Kelimeler: Kredi Kartı Harcamaları, İstihdam, Johansen Eşbütünleşme, Vektör Hata Düzeltme Modeli -Granger Nedensellik Testi</p>

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Received 01.02.2023</p> <p>Revized 10.03.2023</p> <p>Accepted 25.03.2023</p> <p>Article Classification: Research Article</p> <p>JEL Codes A10 C01 D14</p>	<p>The aim of the study is to examine the effect of expenditures made from credit cards, which are used actively in Turkey, on employment. For this purpose, 108 data sets were studied by using monthly data covering the period between 2014:01 and 2022:12. In the analysis, the Johansen cointegration relationship test was used to see the long-term relationship, and the Granger causality relationship test based on the vector error correction model was used to see the causality relationship. According to the findings, it was determined that there are 2 long-term cointegration relationships between the variables and a two-way causality relationship emerged depending on the vector error correction model</p> <p>Keywords: Credit Card Spending, Employment, Johansen Cointegration, Vector Error Correction Model -Granger Causality Test</p>

Atf (Citation): Şahan, B. & Karahan, F. (2023). “Kredi Kartı Harcamalarının İstihdama Etkisi: Türkiye Örneği”, *Aizanoi Finance Review*, (1): 1-13

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Giriş

1900'lü yıllarda başlayan kredi kartı furyası çağın en büyük buluşlarından birisi olarak kabul edilerek nakit para devrini tehdit eder boyuta geldiği bilinmektedir. Geçen her yıl kredi kartının hayata girişinin kolaylaşmasıyla tüketicilerin daha fazla harcamaya özendirildiği görülmektedir. Bu özendirimin dezavantajlarının yanında da büyük avantajlarının olduğu yapılan çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir. Avantajlardan birisi bu çalışmanın konusu olan istihdam kavramına bakıldığında, Baydemir (2004)'e göre kredi kartlarının ulusal ve global çapta ticareti artırıcı neticeleri istihdam düzeyine olumlu katkıda bulunacağı söylenebilmektedir. Kredi kartlarının meydana getirilmesi, pazarlanması ve dağıtılması istihdama yeni olanaklar tanımaktadır. Kredi kartı oluşumu, alıcıyla satıcıların ürün ve hizmet ilişkilerinde kabul gören, süratli, etkin ve güvenilir bir ödeme aracına ihtiyaç duyulmasından kaynaklı ortaya çıktığı düşünülmektedir (Karabulut , Polat Dilek , & Gündüz , 2004, s. 93)

İlk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde kredi kartı sistemi ve uygulaması başlatıldığı bilinmektedir. Amerika Birleşik Devletlerinde 1950 yılında nakit ödeme yapılmadan harici ödeme yönteminin kullanılabileceği "Diners Club" kredi kartı çıkartmıştır. Öncesinde Amerika Birleşik Devletleri'nde kabul gören Diners Club kartı, ilerleyen yıllarda ürün ve hizmet satışı gerçekleştiren birden fazla işletme ve ülkeye yayılarak kullanımının arttığı görülmektedir. Bank of America ile American Express Company aracılığıyla 1958 yılında global çapta kredi kartı piyasa sürülmüştür (Reisoğlu , 2004). Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi Avrupa'da kredi kartı yapılaşmasının hızlı bir şekilde artmadığı gözlenmektedir. Diğer Avrupa ülkelerindeki kredi kartı yapılaşması ise 1980 yılı sonrasında yaygınlaştığı ve gelişme kaydettiği vurgulanmaktadır (Yetim , 1997, s. 51). Koç grubuna ait "Servis Turistik A.Ş.", Türkiye'deki ilk kredi kartları yapısı ve uygulamasının temsilcisi konumundadır. Bu kurum, Amerika Birleşik Devletlerinden yurt sınırlarında kart çıkartma iznini almasıyla 1968 yılında "Diners Club" kredi kartlarını piyasaya sunmuştur. "American Express" kartları ile Türk Express Havacılık ve Turizm Limited Şirketi, Diners Club'dan sonra pazara girerek 1975 yılına kadar herhangi bir kurum ile rakip olmadan faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir. 1975 yılı ve sonrasında ise İnter Bank Grubuna ait Eurocard, Axxess ve Mastercard kredi kartlarının pazara girdiği teyit edilmektedir. Temsilcileri olduğu bu üç grubun yerini, ilerleyen zamanlarda "Anadolu Kredi Kartları Turizm A.Ş'ne" devredildiği görülmektedir. Pazardaki revaç durumu ve sunduğu karlılıklar sebebiyle 1980'den itibaren bankalarda kredi kartı sisteminin uygulanmasına geçilmiştir (Karabulut , Polat Dilek , & Gündüz , 2004, s. 94).

Kredi kartı bir geniş bir de dar olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanmaktadır. Geniş anlamda, banka veya diğer kurumların belirli limitlerle sağladıkları krediye binaen, kart temin ettikleri şahısların ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri satın aldıkları zamanda değil, daha ileriki tarihlerde ödeme yapmalarına imkân tanıyan bir ödeme aracı olarak tanımlanmaktadır. Dar anlamda ise, belirlenen limitler dahilinde banka ve kurumların müşterilerine, yurt sınırları içerisinde ve dışarısında ürün ve hizmet satın almak ya da nakit para çekebilme gerekçesiyle sundukları manyetik bantlı şahsa özel plastik kartlar olarak tanımlanmaktadır (Küçük, 2000, s. 125). Bir başka tanıma göre kredi kartları, şahısların yanlarında nakit para bulundurmaksızın, ürün ve hizmet temin etmelerine imkan sağlayan, bu mal ve hizmetlerinin masraflarını belirli bir zaman sonra ödenmesini ya da faiz mukabilinde taksitlendirilmesine olanak sunan ve bu şekilde kredi kullanımına imkanı tanıyarak nakit para çekebilme rahatlığı veren bir çeşit ödeme aracı olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz , 2000, s. 5).

İstihdam kavramı, istek, çalışma, yetenek ve güce sahip şahısların belirli bir ücret karşılığında çalıştırılması şeklinde tanımlanmaktadır. Geniş bir anlamda ise, sermaye, emek ve toprak etmenlerinin kullanılması biçimiyle açıklanmaktadır. Bu üç etmen milli geliri de tanımladıkları için istihdam kavramı ile milli gelir kavramı yakın bir bağlantı içerisinde oldukları görülmektedir (Arda , 2002, s. 82).Gerek tüketim gerekse yatırım açısından bakıldığında kredi kartları doğrudan istihdama etkisi bulunduğu kabul edilmiş bir teknolojidir. Bu teknolojik ilerlemelerin neticesinde meydana gelen kredi ve plastik kartlar ürün ve hizmet satın alımında kullanılmaktadır. Ayrıca kredi kartları ATM'lerden para çekilmesine de olanak sunmaktadır. Kartların ve ATM'lerin artmasıyla, bankada istihdam edilen görevlilerin sayısında azalma görülmektedir. Bu duruma rağmen, banka ve kuruluşların plastik kartlarla alakalı bölümlerin faaliyetlerine başlayarak kredi kartların basımını, pazarlamasını, ilgililere teslimini ve operasyonel işlerin takip süreciyle ilgili şahıslara iş fırsatları yarattığı görülmektedir. İlaveten kredi kartının dağıtılması amacıyla yeni firmalar kurularak hesap ekstrelerinin ve mektupların müşterilere ulaştırılması için yeni iş sahaları yaratılmaktadır (Akartepe, 2006, s. 145). Kredi kartlarının ulusal ve global çapta ticareti arttırıcı neticeleri istihdam düzeyine olumlu katkıda bulunacağı söylenebilmektedir. Kredi kartlarının meydana getirilmesi, pazarlanması ve de dağıtılması istihdama yeni olanaklar tanımaktadır (Baydemir , 2004, s. 51). Keynes'in "Çarpan Etkisi" kavramına göre, kredi kartları veyahut tüketici kredileri efektif talebi artırmaktadır. Bunun neticesinde de kaydi para meydana gelmektedir. Para arzında yaşanan bir yükseliş toplum açısından tüketimin artacağı anlamına gelmektedir. Üretim faktörünün de artması, işsizliğin düşeceği durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu gerekçelerle hem telekomünikasyon hem de bilişim faaliyetlerindeki gelişmeler şube bankacılığındaki istihdam alanını olumsuz etkilemektedir. Fakat pazarın gelişmesi neticesinde kredi kartı pazarlamasının ehemmiyeti anlaşılacak bu alanda iş fırsatlarının çoğalmasına neden olmuştur (Kaya, 2009). Genel olarak kredi kartlarının ekonomi üzerinde değişik alanlarda tesirleri bulunmaktadır. Teknoloji ve bilim zamanın mamulü olan bu tip araçların tasarrufları artan bir hızda yaygınlaşmaktadır. Bu sebeple, maksimum yarar elde edilecek ayarlamaların ve uygulamaların fazla zaman kaybedilmeden yapılması, ekonomi ve iş istihdamına yönelik alanları artırarak rekabet halinde olunan ülkelerin önüne geçilmesi avantajını elde tutabilmek için gerekmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'deki kredi kartı harcamaları bağımsız değişken olarak ele alınmış olup bu değişkenin istihdam üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Dört bölümden meydana gelen bu çalışmanın ilk bölümünde Dünya'da ve Türkiye'de kredi kartının nerde ortaya çıktığı, tarihsel olarak nasıl geliştiği, tanımı ve istihdam üzerinde nasıl bir etkisinin olabileceği incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde kredi kartı harcamaları ve istihdam arasındaki ilişkiyi ortaya koyan ampirik çalışmalar ele alınmış ve örneklem ile birlikte ortaya çıkan sonuçların yönü belirlenerek modelin yöntemi ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde ise veri seti ile birlikte modelin tanıtımı yapılmıştır. Çalışmanın son bölümü olan dördüncü bölümde analiz sonucunda meydana gelen bulgulara yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise önermelerde bulunarak çalışma özetlenmiştir.

1. Literatür Taraması

Çalışmanın bu kısmında kredi kartı ile yapılan harcamaların istihdam ve diğer değişkenler üzerindeki etkilerini ortaya koyan çalışmalara yer verilmiştir.

Kredi kartı harcamalarının bilinçsiz olarak kullanılmasında ülkeler için sorunlar ortaya çıkardığını öne süren (Yücel & Çiftçi , 2019), üniversite öğrencilerinin kredi kartı kullanımındaki tutumlarının demografik değişkenlerle ilişkilerini incelemiştir. Araştırmasının evrenini üniversitelerin İktisadi ve İdari Birimler Fakültelerinde okuyan öğrenciler; örneklemini ise Hacettepe Üniversitesi ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nde okumakta olan 300 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmanın sonucunda ise araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin 62,3'ü finansal tercih olarak kredi kartı kullandığını ortaya çıkartmıştır.

(Karabulut , Polat Dilek , & Gündüz , 2004), kredi kartı kullanımı ile kredi kartı harcamaları üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Çalışmasında bölge olarak Erzurum şehrindeki görev yapan doktorların cevaplamış olduğu 287 adet anketi SPSS paket programında analiz etmiş ve sonuç olarak; doktorlar içinde kredi kartı kullanımı her ay artış eğiliminde olup, birden fazla kredi kartı kullanımı tercih ettikleri görülmüştür.

Türkiye'deki kredi kartı harcamalarının ekonomik büyüme, enflasyon ve diğer değişkenler üzerindeki etkilerini analiz eden (Yavuz , 2011), çalışmasında Ocak 2002 – Aralık 2010 dönemlerini kapsayan aylık veriler kullanmıştır. Değişkenlerin zaman serilerine ilişkin durağanlık testini yaptıktan sonra kredi kartı harcamaları ile harcamalarda etkisi bulunan faktörlerin analizini gerçekleştirmiştir ve regresyon analizine tabi tutmuştur. Sonucunda ise kredi kartı ile yapılan harcamaların enflasyonu etkilediği ortaya çıkmaktadır. Ancak kredi kartı kullanımı ile birlikte ekonomik büyüme arasında anlam bütünlüğü bulunamadığını tespit etmiştir.

(Metin , 2019) çalışmasında kredi kartlarının para politikası üzerindeki etkilerini incelemeye almış ve 2014 Ocak – 2019 Mart dönemlerini kapsayan aylık veri setini kullanmıştır. Sonuç olarak; kredi kartı kullanımında ciddi bir şekilde artış olduğu görmüş ve bu artışla kredi kartı kullananların yanında pos cihazı kullanan işletmeler ile ekonominin para politikası yoluyla etkilendiği ortaya çıkartılmıştır.

Türkiye'deki kredi kartı harcamaları ile tüketici güven endeksi ve enflasyon arasındaki ilişki üzerine ampirik bir çalışma yapan (Sönmezler , Gündüz , & Torun , 2019), çalışmasında 2012:2-2018:2 dönemini kapsayan aylık veri setini kullanmış ve Tüketici Güven Endeksi verileri, İstanbul Ticaret Odası Ücretliler Geçinme İndeksi verileri arasındaki ilişki gecikmesi dağıtılmış otoregresif modele (ARDL) dayalı sınır testi yaklaşımı ile analiz etmiştir. Sonucunda ise; Tüketici güven endeksi ile incelenen dönem içinde kredi kartı harcamalarında istatistiksel olarak anlamsız sonuçlar olduğunu bulmuştur.

(Çöğürçü , 2015) Türkiye'deki kredi kartı harcamalarını mali faktörler ile analiz ederek aralarındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır. 2007 – 2015 yılları arasındaki verileri kullanan çalışmada ortaya çıkan çalışmada sonuç olarak, kredi kartı kullanımı ile kayıt dışı ödemelerin azaltılmasının zamanla önüne geçilebileceği sonucuna varılmıştır. Kredi kartı kullanımında zorunlu belge düzeninin buna yardımcı olduğunu ve devletin rahatça vergi kaçakçılığının önüne geçilebileceğini tespit etmiştir.

Bireysel kredi kartı kullanımıyla ekonomik göstergeler ve para arzı arasındaki ilişkiyi Türkiye özelinde ortaya koymaya çalışan (Göv & Salihoğlu, 2020), 2005:01- 2019:08 dönemini içeren aylık veri seti ile analizini yapmıştır. Sonuç olarak bireysel kredi kartı kullanımının para arzından ve ekonomik göstergelerden etkilendiği ortaya konulmuştur.

Türkiye'deki kredi kartı sisteminin ekonomi üzerine etkilerini inceleyen (Ural, 2008), Ocak 2002 – Mart 2008 yıllarını kapsayan veri setini kullanmıştır. Engle ve Granger iki aşamalı modelleme yöntemi (koentegrasyon analizi) ile Engle ve Yoo üç aşamalı modelleme yöntemi ile elde ettiği sonuca göre; tüketim harcamalarındaki artışın çarpan etkisi ile diğer koşullar veri iken, üretimi ve istihdamı artırdığı dolayısıyla, milli geliri olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

2. Yöntem

Türkiye'deki kredi kartı harcamalarının istihdamın üzerine bir etkisi olup olmadığını görmeyi amaçladığımız çalışmada, Ocak 2014:01 ile Ağustos 2022:12 tarihleri arasında aylık frekansta veriler alınmış olup toplam 108 veri seti üzerinde çalışılmıştır. Verilerin üzerinde çalışmaya başlanmadan önce doğal logaritması alınmıştır. Zaman serileri olarak alınan Yerli Ve Yabancı Kredi Kartlarının Yurt İçi Kullanımı (Milyon TL) (BKM) ile İstihdam (Bin Kişi – Mevsim Etkisinden Arındırılmış Temel İş Gücü Göstergeleri) arasındaki uzun dönemli ilişkiyi görebilmek için Johansen Eş bütünleşme ve Granger Nedensellik analizi uygulanmıştır.

Verilerin durağan olup olmadığını belirlemek amacıyla ilk olarak Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey – Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) birim kök testi ile sınaama gerçekleştirilmiştir. Verilerin durağan olduklarının tespit edilmesinin ardından uygun gecikme uzunluğunu belirleyebilmek amacıyla VAR gecikme uzunluğu seçim kriteri uygulanmıştır. Akabinde Johansen Eşbütünleşme testi (Johansen ve Juselius, 1990) uygulanarak veriler arasındaki uzun dönemli ilişki ortaya konmuştur. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi ise Vektör Hata Düzeltme Modeli Granger Nedensellik testi ile sınıanmıştır.

Zaman serilerinin durağanlık gösterebilmesi için varyansı ile ortalamasının zamanla değişikliğe uğramaması ve kovaryansının iki zaman arasında hesaplanan andaki döneme değil, sadece bu iki zaman arasındaki uzaklığa ait olması gerekmektedir (Gujarati & Porter , 2011, s. 757). Üç modelin uygulanması ile ADF birim kök test analizi yapılmaktadır. Bu üç model, yalın, sabitli ve sabitli ile trendli modellerden oluşmaktadır (Dickey & Fuller , 1981, s. 92).

$$\Delta Y_t = (\rho - 1)Y_{t-1} + u_t \quad (1)$$

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t \quad (2)$$

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \alpha_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Bu üç model de; Y_t değişkeni ile belirli bir t dönemdeki Y zaman serisi anlatılmaktadır. u_t terimi ile değişmeyen varyansın, ardarda bağımlı olmayan ve ortalama değeri sıfır olan hata terimi aktarılmaktadır. δ , β ve ρ terimleri ile de Y zaman serisinin gecikmeli katsayıları ifade edilmektedir (Gujarati & Porter , 2011, s. 718). Mackinnon'un kritik değerleri ile olan %1, %5 ve %10 önem düzeyine göre ADF birim kök testi sonucunda ulaşılan t istatistik değeri analize tabi olmaktadır. Bu analiz sonucunda değerler H_0 ve H_1 hipotezlerine karşı test edilmektedir (MacKinnon, 1996, s. 73).

Nonparametrik düzeltmelerin olduğu bu birim kök testi Phillips ve Perron tarafından önerilmiştir. Test için denklem,

$$\Delta(y_t) = \alpha_0 + \alpha_1 y_{t-1} + \alpha_2 x_t + \delta + \varepsilon_t \quad (4)$$

olarak ifade edilmektedir. Bu denklemde α , $\rho - 1$ 'dir. x_t de sabit ve trend veya sabiti açıklayan deterministik bileşendir. Nonparametrik düzeltmeler ile Phillips-Perron test istatistiği hesaplanabilmektedir. Bu gerekçeyle test istatistiğinin asimtotik dağılımına otokorelasyon kavramı etki etmemektedir. Bu düzeltmeler sayesinde sıfır frekans ε_t 'nin spektrum varsayımına dayanarak yüksek yüzdeli sonuçlar ortaya çıkartmayı sağlamaktadır. Test istatistiği

$$t_a = t_a (\gamma_0 / f_0)^{-1/2} - (T(f_0 - \gamma_0) s_e(\alpha^{\wedge})) / (af_0^{1/2} s) \quad (5)$$

olarak hesaplanmaktadır. Bu denklemde $s_e(\alpha^{\wedge})$ katsayı standart hatayı ifade etmektedir. s ise denklemin standart hatası açıklamaktadır. T gözlem sayısı, γ_0 hata varyansının tutarlı tahmini ortaya koymaktadır. f_0 ise sıfır frekans durumunda spektrumunun tahmincisidir. AR Spektral Yoğunluk Tahmin Yöntemi ya da Kernel'e Dayanan Kovaryans Toplamı Yöntemi ile f_0 'ın tahmini yapılabilmektedir (Çağlayan & Saçaklı, 2006, s. 124). DF ve ADF testlerine bakıldığında Phillips-Perron testi hata terimlerine ilişkin tahminlere göre daha esnek olduğu ifade edilmektedir. Phillips-Perron testi diğer iki teste göre hata terimleri sabit varyanslı ve bağımsızdır. Bu yöntem kullanılmadan önce dikkat edilmesi gereken iki husus şunlardır. İlki modelin sabit varyanslı olup olmadığı ikincisi de hata terimleri arasında bir korelasyonun olmaması kesinliğidir. Phillips-Perron Testi, DF'nin öne sürdüğü hata terimleri ile olan varsayımını geliştirmişlerdir (Tarı, Ekonometri, 2015, s. 400).

Ekonomik değişkenlerin uzun dönemde aralarında meydana gelen ortak hareket etme durumlarına, eşbütünleşme denilmektedir. Aynı düzeyde durağanlık, birim kök testi yardımıyla sağlandıktan sonra serilerin arasındaki uzun dönemli ilişki test edilebilir hale gelmektedir (Günay & Polat, 2012, s. 78). Eşbütünleşme analizi, serilerin durağanlık göstermedikleri anda dahi serilerin birbirleri arasında uzun zamanlı bir bağlantının olabileceğini ve bu bağlantının durağan bir karakterde olabileceği tahminine dayanmaktadır. Johansen Eşbütünleşme testi, Sims tarafından ortaya koyulan, sistem içerisinde yer alan her bir faktörün hem gecikmeli değerinin hem de kendisinin bulunduğu Vektör Otoregresyon Modeli (VAR)'ne dayanmaktadır. Modeldeki denklem şu şekildedir; (Tarı & Yıldırım, 2009, s. 100).

$$Y_t = \sum_{i=1}^p A_i Y_{t-1} + \beta X_t + u_t \quad (6)$$

Burada, X_t ve Y_t seviye sonuçları durağan değildir. Durağan hale gelmesi için birinci farkları alınıp tekrar düzenlendiğinde,

$$\Delta Y_t = \pi Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \tau_i Y_{t-1} + \beta X_t + v_t \quad (7)$$

denklemine dönüşmüştür. Burada π ifadesi, $\sum_{i=1}^p A_i - I$ 'dir. τ_i ifadesi de $-\sum_{j=i+1}^p A_j$ 'dir. $\pi = \alpha\beta'$ şeklinde gösterilmektedir. β kavramı ile uzun dönem eşbütünleşme matrisini, α ise uyarılma hızını açıklamaktadır. Ayrıca α ve β kavramı ($k \times r$) boyutlu ve rankı r 'yi içeren iki matrisi ifade etmektedir. Rank 1'e eşit ise değişkenlerin arasında 1 eş bütünleşme bağlantısı vardır. Rank 1'den büyük ise rank değerince eşbütünleşme bağlantısı olduğu anlaşılmaktadır (Akpolat & Altıntaş, 2013, s. 62).

$H_0 : \Pi = 0$ ise eşbütünleşme ilişkisi yoktur,

$H_1 : \Pi \leq 1$ ise seriler arasında en fazla bir eşbütünleşme ilişkisi vardır,

$H_2 : \Pi \leq 2$ ise seriler arasında en fazla iki eşbütünleşme ilişkisi vardır

Granger (1969) nedensellik testini şu şekilde ifade etmiştir “Y’nin öngörüsü, X’in geçmiş değerleri kullanıldığında X’in geçmiş değerlerinin kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise X, Y’nin Granger nedenidir”. İfade edilen bu açıklamanın doğruluğu kontrol edildikten sonra ilişki $X \rightarrow Y$ şeklinde belirtilir. Bu kısımda nedensellik testi yapılmasından dolayı değişkenlerin durağan hale getirilmesi gerekmektedir (Granger , 1988, s. 554). X_t ile Y_t gibi durağanlık gösteren iki değişken arasında Granger Nedensellik ilişkisini görebilmek için Var modeli varsayımı ortaya koyulmaktadır.

$$y_t = a_0 + a_1 y_{t-1} + \dots + a_p y_{t-p} + \beta_1 x_{t-1} + \dots + \beta_p x_{t-p} + \varepsilon_{it} \quad (8)$$

Modelde ifade edilen p, gecikme uzunluğunu açıklamaktadır. α ve β kavramları ise tahmin edilecek parametreleri göstermektedir. ε_t ise hata terimlerini ifade etmektedir. X_t ’in ile Y_t ’nin sebebi olup olmadığını kontrol etmek için oluşturulan sıfır ve alternatif hipotez şu şekildedir (Contuk & Güngör , 2016, s. 96).

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_p = 0$$

$$H_0: \beta_1 \neq$$

3. Model Veri Seti

Çalışmaya ait bu bölümde araştırmaya konu olan değişkenler tanıtılmaktadır. Buna göre araştırmada incelenen veriler ve tanımları Tablo 1’de yer almaktadır. Veriler ise Bankalararası Kart Merkezi (BKM) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) üzerinden temin edilmiştir. Çalışmadaki takip edilen metodoloji ise şu şekildedir; Ocak 2014:01 ile Ağustos 2022:12 tarihlerini kapsayan aylık veri seti yardımıyla değişkenlerin durağanlık sınamaları yapılarak analize başlanmıştır. Ardından optimum gecikme uzunluğu tespit edilecek ve otokorelasyon ile değişen varyans sorunları incelemeye alınacaktır. Son olarak değişkenlerin uzun dönemli ilişkisini görebilmek adına Johansen eşbütünleşme ilişkisi test edilecektir. Nedensellik sınaması için de vektör hata düzeltme modeline bağlı Granger nedensellik ilişkisine bakılacaktır.

Tablo 1: Modelde Yer Alan Değişkenler

Değişken Adı	Tanımı	Kaynak
KK	Yerli Ve Yabancı Kredi Kartlarının Yurt İçi Kullanımı (Milyon TL)	BKM
İSTHDM	Mevsim Etkisinden Arındırılmış Temel İş Gücü Göstergeleri (Bin Kişi)	TÜİK

4. Ampirik Bulgular

Kredi kartı harcamalarının istihdam üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmada öncelikle kredi kartı harcamaları sersisinin Census X-12 yöntemi ile mevsimsellikten arındırılma işlemi gerçekleştirilmiştir. Ardından mevsimsel etkiden arındırılan kredi kartı harcamaları serisi ile istihdam serisinin logaritmik dönüşümü yapılmış ve durağanlıkları test edilmiştir. Değişkenlere ilişkin birim kök sonuçları, olasılık ve t-istatistik değerleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

KREDİ KARTI HARCAMALARININ İSTİHDAMA ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Değişken	Model	ADF Değeri	Düzye	ADF Birinci Farkları
LOGİSTHDM	Sabit	-0.5384 (***)		-10.0731 (***)
	Sabit ve Trendli	-1.4897 (***)		-10.0586 (***)
LOGKK_SA	Sabit	3.2832 (***)		-15.4685 (***)
	Sabit ve Trendli	1.1214 (***)		-16.3876 (***)
Değişken	Model	PP Düzye Değeri		PP Birinci Farkları
LOGİSTHDM	Sabit	-0.5384 (***)		-10.0819 (***)
	Sabit ve Trendli	-1.4360 (***)		-10.0667 (***)
LOGKK_SA	Sabit	0.7644 (***)		-20.4027 (***)
	Sabit ve Trendli	-2.2633 (***)		-42.9994 (***)

Tablo (2)'da durağanlık sınaması için yapılan ADF birim kök testinin sonucuna bakıldığında üzerinde çalışılan değişkenlerin seviye değerlerinde birim kök içerdiği görülmektedir, ancak değişkenlerin farkı alındıktan sonra $H_0: p=0$ hipotezi reddedilmiş ve birim kök giderilmiştir.

Daha sonra PP birim kök testinin sonucuna bakıldığında ise değişkenlerin seviye değerlerinde birim kök içerdiği görülmekte olup farkları alındıktan sonra ise $H_0: p=0$ hipotezi reddedilmiş ve birim kök giderilmiştir. Böylelikle çalışmada durağanlık problemi olmadığı hem ADF hem de PP birim kök testleri ile sınanmıştır.

Değişkenlerin birinci farkı alındıktan sonra durağan hale gelmeleri ve birim kök içermemeleri değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin eşbütünleşme testi ile analiz edilmesini mümkün kılmaktadır. Johansen Eşbütünleşme analizine geçilmeden evvel değişkenlerin gecikme uzunluğunun test edilebilmesi için VAR modeli kurulmuştur.

Tablo 3: Optimum Gecikme Uzunluğu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	121.8505	NA	0.000297	-2.445929	-2.393175	-2.424591
1	327.7674	399.2265	4.82e-06	-6.566681	-6.408418	-6.502667
2	349.0202	40.33710	3.39e-06	-6.918781	-6.655008	-6.812090
3	382.8254	62.78098	1.85e-06	-7.527049	-7.157768	-7.377682
4	395.0514	22.20640	1.56e-06	-7.694926	-7.220136*	-7.502883
5	402.4252	13.09226	1.46e-06	-7.763779	-7.183480	-7.529060
6	408.8071	11.07068	1.39e-06*	-7.812390*	-7.126582	-7.534995*
7	410.2369	2.421943	1.47e-06	-7.759937	-6.968621	-7.439866
8	416.1827	9.828653*	1.42e-06	-7.799646	-6.902821	-7.436899

*kriter tarafından seçilen gecikme sırası

LR: sıralı değiştirilmiş LR test istatistiği (her test %5 düzeyinde), FPE: Final bilgi kriteri, AIC: Akaike bilgi kriteri, SC: Schwarz bilgi kriteri, HQ: Hannan-Quinn bilgi kriteri

Bu doğrultuda değişkenlerin VAR modeli ile optimum gecikme uzunluğunun test edildiği Tablo 3’de görüleceği üzere, optimum gecikme uzunluğu %5 önem seviyesinde (k) 6’dır. Optimum gecikme uzunluğunun test edilmesinin ardından Johansen eşbütünleşme testine geçilmeden evvel VAR modelinin gerekli varsayımları içerip içermediğini görebilmek için serinin otokorelasyon, normal dağılım ve değişen varyans testleri yapılmıştır.

Tablo 4: Otokorelasyon LM Testi Sonuçları

Lag	LRE* stat	df	Prob.	Rao F-stat	df	Prob.
1	1.816193	4	0.7695	0.453796	(4, 168.0)	0.7695
2	1.946380	4	0.7456	0.486512	(4, 168.0)	0.7456
3	8.985176	4	0.0615	2.293429	(4, 168.0)	0.0615
4	0.586193	4	0.9646	0.145934	(4, 168.0)	0.9646
5	4.655327	4	0.3245	1.173027	(4, 168.0)	0.3245
6	3.402884	4	0.4928	0.854259	(4, 168.0)	0.4928
7	9.193993	4	0.0564	2.348192	(4, 168.0)	0.0564

Otokorelasyon LM testinde görüleceği üzere 6. gecikmede olasılık değerinin 0.4928 olduğu tespit edilmiştir. Buna göre kurulan modelde otokorelasyonun olmadığı yani kurulan H0 hipotezinin reddedilemediği görülmektedir.

Tablo 5: Değişen Varyans ve Normallik Testi Sonuçları

VAR Residual Heteroskedasticity Tests: (No Cross Terms)			VAR Residual Normality Tests	
Chi-sq	df	Prob.	Jarque - Bera	Prob.
78.97857	72	0.2680	119.3550	0.000

Değişen varyans test sonuçlarına göre 0.2680 olasılık değeri %5 anlamlılık düzeyine göre büyük olması sebebiyle değişen varyans sorununun olmadığı görülmektedir. Normallik sonuçlarına bakıldığında ise ortaya çıkan sonuca göre 0.000 olasılık değeri %5 anlamlılık düzeyine göre küçük olması sebebiyle serilerin normal dağılmadığı söylenebilmektedir.

Analiz sonucunda ortaya çıkan optimum gecikme uzunluğuna ve VAR modeli varsayımlarına göre Johansen (1998) ve Johansen & Juselius (1990) eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 6’da ortaya konulmuştur.

Tablo 6: Johansen Eş Bütünleşme Testi

H_0	H_1	Eigenvalue	İz (Trace) İstatistiği	Kritik Değer (%5)	Prob.**	Max- Eigen İstatistik	Kritik Değer (%5)	Değer Prob.**
$r=0$	$r \geq 1$	0.237841	31.29241	15.49471	0.0001	27.16003	14.26460	0.0003
$r \leq 1$	$r \geq 2$	0.040482	4.132385	3.841466	0.0421	4.132385	3.841466	0.0421

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

KREDİ KARTI HARCAMALARININ İSTİHDAMA ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Tablo 6'da görülen Johansen eşbütünleşme testi incelendiğinde, analiz sonucunda ortaya çıkan maksimum özdeğer istatistikinin ve eş bütünleşme testinin kritik değer ile karşılaştırılması sonucunda trace istatistiğinin ve max-eigen değerinin kritik değerlerden büyük olmasına göre H0 hipotezi reddedilerek H1 hipotezinin kabul edildiği bilinmektedir. Buna göre; %5 anlamlılık düzeyine göre değişkenler arasında uzun dönemli 2 adet eş bütünleşme vektörünün olduğu görülmektedir.

Seriler arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkileri inceleyebilmek ve farkını tespit edebilmek için (Engle & Granger, 1987) tarafından ortaya koyulan Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM), serilerin uzun dönem içerisinde herhangi bir şok ile rast gelip gelmediğini belirlemeye çalışan teoridir. Bu modelin kullanılmasının en önemli avantajı uzun ve kısa dönem olmak üzere serilerin nedensellik ilişkilerini ortaya koyarak değişkenlerin dengesizliklerini tespit edip, bu durumun düzeltilmesine olanak tanımaktadır (Enders, 1995). Tablo 7'de Vektör Hata Düzeltme Modeline (VECM) yer verilmektedir.

Tablo 7: Vektör Hata Düzeltme Modeli

Değişkenler	Katsayılar	Stand. Hata	t-İstatistiği
LOGİSTHM	1.000000	-	-
LOGKK_SA	-0.580490	0.11432	-5.07793
C	7.236019	-	-

$$\text{LOGİSTHM} = -7.236019 + 0.580490\text{LOGKK_SA}$$

Hata Düzeltme	D(LOGİSTHDM)	D(LOGKK_SA)	Prob.
Eşbüt.denk.1	-0.018255 (0.00713) [-2.56137]	-0.275205 (0.06262) [-4.39514]	
D(LOGİSTHDM(-1))	0.067877 (0.11735) [0.57842]	5.945491 (1.03098) [5.76685]	0.0039
D(LOGKK_SA(-1))	-0.007824 (0.01547) [-0.50560]	-1.382496 (0.13595) [-10.1689]	0.0000
C	0.006849 (0.00228) [3.00372]	0.097263 (0.02003) [4.85519]	

Tablo 7 köşeli parantez içerisinde yer verilen t-istatistikleri sonuçlarına göre; LOGKK_SA değişkenine ait t-istatistik değeri 4.39'dur. Bu değer %1 anlamlılık düzeyinde değişkenin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu durum kredi kartı harcamalarından istihdama doğru uzun dönemli bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ifade etmektedir. Aynı şekilde LOGİSTHDM değişkenine ait t-istatistik değeri 2.56'dır. Bu değer %5 anlamlılık düzeyinde değişkenin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Yani istihdam değerinden kredi kartı harcamalarına doğru uzun dönemli nedensellik ilişkisinin olduğunu ifade etmektedir. Açıklanan sonuçlara göre LOGİSTHDM ve LOGKK_SA arasında iki yönlü uzun dönemli nedensellik ilişkisi mevcuttur. Son olarak denkleme

bakıldığında ise kredi kartı harcamaları değişkeninde meydana gelen %1'lik bir artışın istihdam değişkeninde %58 oranında bir artışa neden olacağı söylenebilmektedir.

5. Sonuç

Türkiye’de ve dünyada finansal sistemlerin yeni ödeme aracı olarak ortaya çıkan kredi kartları, rekabetin artmasına ve bankacılık sektörünün ulusal ve uluslararası bağlamda dönüşüm geçirmesine neden olmuştur. Yeni ödeme sisteminin getirdiği kolaylık ile birlikte hizmet sektöründe ticari faaliyetlerin artmasına ve değişimin global alanda yaşanmasını mümkün kılmıştır. Bankaların rekabette öne çıkması için müşterilerine tanıyacakları avantajın yanında minimum maliyetle memnuniyet sağlamaları gerekmektedir. Bu doğrultuda öncelikle teknolojik altyapılarını güncellemeleri, yeni fikirler ile maliyetsiz ve sağlıklı adımlar atarak gelişimlerini devam ettirmelilerdir. Kredi kartlarının sunduğu imkanlara bakıldığında ise ekonomide tüketim veya yatırım alanında doğrudan veyahut dolaylı yönden istihdam yaratıcı bir etkisinin olduğu söylenebilmektedir. Çalışmanın da konusu olan kredi kartı harcamalarının istihdama olan etkisine bakıldığında, istatistiksel olarak analiz kısmına geçilmeden önce teorik olarak kredi kartları; operasyonel işlemlerin takibinden pazarlama sürecinde kullanılan reklama, kart basımında kullanılan teknolojiden müşterilere teslimine, iç talebin artırılarak gelirin ortaya çıkartılmasından ekonomiye yön vererek durgunluk düzeyinin azaltılmasına kadar kalan tüm hizmet sektöründe on binlerce kişiye istihdam yaratarak işsizliğin düşürülmesine önemli katkılar sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı istatistiksel olarak kredi kartı harcamalarının istihdamda meydana getirdiği etkinin ölçülmesi ve ortaya çıkan veya çıkabilecek yeni iş güçlerinin tespit edilmesidir. Bu doğrultuda, 2014:01 – 2022:12 dönemi kapsayan aylık 108 adet veri seti incelemeye alınmıştır. Analizde öncelikle kredi kartı harcamalarının Census X-12 yöntemi ile mevsimsel etkiden arındırılma işlemi gerçekleştirilmiştir. Ardından doğal logaritması alınan değişkenlerin durağanlıklarını sınamak ve analiz modelini belirlemek için ADF ve PP birim kök testleri incelemeye alınmıştır. ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre; kredi kartı harcamaları ve istihdam değişkenlerinin birinci farkları alındığında durağan oldukları görülmüştür. Tüm değişkenlerin birinci seviyeden durağan olduklarının tespitine binaen aralarındaki uzun dönemli ilişki test edebilmek için Johansen eşbütünleşme ilişkisi testi kullanılmıştır. Analize devam edilmeden önce gecikme uzunluğu 6 olarak belirlenmiştir. Çalışmanın devam edebilmesi için VAR modeli varsayımlarına geçilerek modelde otokorelasyonun ve değişen varyans sorununun bulunmadığı tespit edilmiştir. Varsayımların sağlamlasının arından Johansen eşbütünleşme testine geçilmiş ve modele dahil edilen değişkenler arasında 2 adet uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin olduğu belirlenmiştir. Eşbütünleşme ilişkisinin bulunmasından sonra nedensellik ilişkisini araştırmak adına Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM)-Granger nedensellik ilişkisi kullanılmıştır. Buna göre istihdam ile kredi kartı harcamaları arasında iki yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı saptanmıştır. İstatistiksel olarak yapılan analizin genel sonuçlarına göre; Türkiye’de kredi kartı harcamalarının istihdam üzerinde olumlu ve istihdamı artırıcı bir etkisinin olduğu söylenebilmektedir. İlerleyen dönemlerde kredi kartı harcamalarının olanak tanıdığı yeni iş gücü alanları belirlenerek farklı değişkenlerin modele dahil edilmesiyle yeni çalışmalar ortaya konulabilir.

KAYNAKÇA

- Akartepe, G. (2006). *Hizmet Pazarlamasında Kredi Kartı Pazarlama Süreci, Kredi Kartı Kullanıcılarına Yönelik Bir Araştırma*. Ankara : Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı .
- Akpolat , A., & Altıntaş , N. (2013). Enerji Tüketimi İle Reel GSYİH Arasındaki Eşbütünlük ve Nedensellik İlişkisi: 1961-2010 Dönemi. *Sakarya Üniversitesi Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 8(2), 115-127.
- Arda , E. (2002). *Ekonomi El Sözlüğü*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Baydemir , M. (2004). *Her Yönüyle Kredi Kartları*. İstanbul: MS Destek SMMM Yayınları.
- BKM. (2023, 03 10). Erişim Tarihi: 19.03.2023, Bankalar Arası Kart Merkezi: <https://bkm.com.tr/yerli-ve-yabanci-kredi-kartlarinin-yurt-ici-kullanimi/> adresinden alındı
- Contuk, F. Y., & Güngör , B. (2016). Asimetrik Nedensellik Testi İle Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi . *Muhasebe ve Finansman Dergisi* , 89-108.
- Çöğür , İ. (2015). Türkiye'de Kredi Kartı Harcamaları ve Vergi Gelirleri İlişkisi: Vektör Otoregresif Model İle Analizi (2007-2015). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(4), 241-260.
- Enders, W. (1995). Applied Econometric Time Series. *John Wiley&Sons, Inc*, 365-366.
- Engle , R. F., & Granger, C. W. (1987). Cointegration and error-correction: Representation, estimation,. *Econometrica*, 5(2), 251-276.
- Göv , A., & Salihoğlu, E. (2020). Türkiye'de Ekonomik Göstergeler ve Para Arzının Bireysel Kredi Kartı Kullanımına Etkileri. *The Journal of International Scientific Researches*, 5(1), 50-63.
- Granger , C. W. (1988). Causality, Cointegration and Control. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12, 551-559.
- Günay , S., & Polat , E. (2012). Türkiye'de Truzim ve İhracat Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Testi: Eşbütünlük ve Nedensellik Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 204-211.
- Karabulut , K., Polat Dilek , & Gündüz , Ö. (2004). Kredi Kartı Kullanımı ve Harcama İlişkisi - Erzurum'da Çalışan Doktorlar Üzerine Bir Uygulama-. *Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari ve Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 91-115.
- Kaya, F. (2009). *Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Küçük, L. (2000). Kredi Kartıyla Yapılan Satışların Belgelendirilmesinde Karşılaşılan Sorunlar. *Vergi Dünyası*(227), 125-130.
- Metin , H. C. (2019). *Türkiye'de Kredi Kartı Kullanımının Yaygınlaşmasının Para Politikası Üzerindeki Etkisi* . Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü .
- Reisoğlu , S. (2004). Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları. *Bankacılar Dergisi*(49), 100-123.

- Sönmezler , G., Gündüz , İ. O., & Torun , M. (2019). Türkiye'de Kredi Kartı Harcamaları İle Tüketici Güven Endeksi ve Enflasyon Arasındaki İlişki Üzerine Amprik Bir Çalışma. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(1), 17-29.
- Tarı , R., & Yıldırım, D. Ç. (2009). Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi Etkisi: Türkiye İçin Bir Uygulama. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16(2), 96-105.
- TÜİK. (2023, .10 .04). Erişim Tarihi: 19.03.2023 Türkiye İstatistik Kurumu: İstatistik Veri Portalı: <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=i%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC> adresinden alındı
- Ural, M. (2008). Kredi Kartı Kullanımının Ekonomi Üzerine Etkilerinin Analizi. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi* . İzmir, Türkiye: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Para ve Banka Programı.
- Yavuz , S. (2011). *Türkiye'de Kredi Kartı Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkilerinin Ekonometrik İncelenmesi* . Trabzon : Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yetim , S. (1997). *Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Yılmaz , E. (2000). *Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Yücel , S., & Çiftçi , N. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Kredi Kartı Kullanım Durumlarının Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 385-402.